

Nr 28

Utlåtande i anledning av motioner om pension till äldre friställd arbetskraft m. m.

Andra lagutskottet har behandlat följande till lagutskott hänvisade motioner.

1) de likalydande motionerna I: 274 av fru *Hamrin-Thorell* och herr *Edström* samt II: 344 av herr *Hamrin* i Kalmar *m. fl.* I motionerna hemställs »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning angående möjligheterna att införa ändrade regler för rätt till förtidspension innebärande att sådan pension efter prövning kan beviljas äldre personer som en sista utväg när det visat sig omöjligt att lösa deras problem genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder».

2) de likalydande motionerna I: 276 av herr *Larsson, Thorsten*, och herr *Mattsson* samt II: 340 av herrar *Boo* och *Eriksson* i Bäckmora. I motionerna hemställs »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om åtgärder för att lösa trygghetsfrågorna för de s. k. hemmadöttrarna, bl. a. genom mera generösa villkor för förtidspensionering».

3) de likalydande motionerna I: 405 av herr *Holmberg m. fl.* och II: 508 av herr *Bohman m. fl.* Motionerna innehåller yrkanden dels om en allmän arbetslöshetsförsäkring, som behandlas i utlåtandet 2LU 1968: 26, dels angående reglerna för förtida pensionsuttag. Motiveringen för yrkandena återfinns i motionen I: 330.

I fråga om förtida pensionsuttag, som behandlas i detta utlåtande, hemställs »att gällande regler angående reduktion vid förtida uttag av folkpension och tilläggspension blir föremål för en sådan översyn att reduktionen upphör vid 67 års ålder i enlighet med vad i motionerna anförts».

Av motiveringen till yrkandet framgår att motionärernas förslag tar sikte på arbetskraft, som inte kan beredas annan sysselsättning.

Tidigare behandling m. m.

Förtida pensionsuttag

Ålderspension kan efter framställning från den försäkrade uttagas före 67 års ålder, dock tidigast fr. o. m. den månad den försäkrade uppnår 63 års ålder. Försäkrad, som äger rätt till såväl folkpension som tilläggspen-

sion, har inte rätt till sådant förtida uttag med mindre framställningen avser båda pensionsandelarna. Pensionsuttaget kan också uppskjutas. Uttages ålderspensionen i förtid minskas pensionen med 0,6 % för varje månad som då pensionen börjar uttagas återstår till den månad då den försäkrade fyller 67 år. Uppskjutes uttaget ökas pensionen på motsvarande sätt, dock att hänsyn därvid inte tages till tid efter den månad under vilken den försäkrade fyller 70 år.

Reglerna om förtida och uppskjutet pensionsuttag tillkom år 1959 inom tilläggspensioneringen (prop. 1959:100) och år 1962 inom folkpensioneringen (prop. 1962:90). En utförlig historik finns intagen i andra lagutskottets utlåtande 1966:19. Vid behandlingen av prop. 1962:90 anförde *andra lagutskottet* i sitt av riksdagen godkända *utlåtande 1962:27* i denna del.

Den reduktion av pensionen som enligt förslaget skall göras vid förtida uttag kritiseras i *motionen II: 762*, där det yrkas att pensionen alltid skall utgå utan reduktion fr. o. m. 67 års ålder, vare sig förtida uttag skett eller ej. Utskottet vill härtill framhålla, att regeln om reduktion respektive ökning med 0,6 % per månad är grundad på försäkringsmatematiska överväganden; syftet med regeln är att den enskildes totala ålderspension skall bli lika stor, oberoende av när pensionen börjar utgå. Motionärernas förslag skulle därför omotiverat gynna dem som gör förtida uttag i förhållande till dem som väntar med uttaget till 67 års ålder. I så fall skulle det vara i stort sett enbart fördelar förenade med förtida uttag, och förslaget skulle därför i praktiken innebära en sänkning av den allmänna pensionsåldern till 63 år. Utskottet avstyrker förevarande motionsyrkande.

Vid riksdagarna 1964 — 1967 väcktes motioner med syfte att full pension skulle utgå från 67 års ålder även vid förtidsuttag. I motionerna år 1966 ifrågasattes om inte rätten till förtidsuttag borde göras beroende av särskild prövning med hänsyn till den försäkrades hälsa. Riksdagen avslög motionerna med hänvisning till andra lagutskottet uttalanden år 1962. Uppslaget om prövning med hänsyn till den försäkrades hälsotillstånd avvisades också av det skälet att förtida pensionsuttag i så fall skulle få karaktären av förtidspension (2LU 1964: 41, 1965: 24, 1966: 19 och 1967: 39).

Förtidspensioneringen

Förtidspension från folkpensioneringen och tilläggspensioneringen tillkommer i princip försäkrad under 67 år vars arbetsförmåga på grund av sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig. Beträffande tilläggspensioneringen krävs dessutom att den försäkrade äger tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år pensionsfallet inträffade. Förtidspension utgår som hel pension om arbetsförmåga helt saknas eller endast finns i

ringa grad. Är arbetsförmågan nedsatt i mindre grad men med avsevärt mer än hälften utgår två tredjedelar av hel förtidspension och i övriga fall en tredjedel därav. Hel förtidspension är lika stor som ålderspensionen.

Reglerna om förtidspension tillkom år 1962 med lagen om allmän försäkring. En utförlig redovisning av förarbetena till lagstiftningen finns intagen i utlåtandet *2LU 1967: 39*.

Andra lagutskottet behandlade i det nämnda utlåtandet ett antal motioner som gick ut på att man skulle söka lösa problemet med försörjningen av den äldre friställda arbetskraften genom en mer vidsträckt användning av förtidspensioneringen. Utskottet avstyrkte motionerna med följande motivering.

Utskottet är medvetet om att i synnerhet under senare tid svåra problem uppstått för den äldre arbetskraften i samband med olika branschers strukturomvandling. Arbetsmarknadspolitiken är inriktad på att genom olika åtgärder återföra den friställda arbetskraften till arbetslivet. En del av den arbetskraft som närmar sig pensionsåldern är emellertid ofta svårplacerad och förblir därför stundom utan arbete. Detta gäller i synnerhet i glesbygder där differentieringen inom arbetslivet är ringa. De ekonomiska bidrag som kan ifrågakomma — ersättning från arbetslöshetskassa, kommunalt kontantunderstöd och avgångsbidrag — är i olika hänseenden otillräckliga. Utskottet är därför ense med motionärerna att åtgärder bör vidtas för att förbättra den ekonomiska situationen för den aktuella gruppen äldre arbetslösa. Problemet bör emellertid i första hand ses som en arbetsmarknadsfråga och därför lösas som en sådan. En arbetsmarknadspolitiskt motiverad stödform är av olika skäl att föredra framför en lösning inom den allmänna pensioneringen. Bl. a. möjliggör ett arbetsmarknadspolitiskt stöd att friställd arbetskraft, som av medicinska skäl är arbetsoförmögen, lättare kan återföras till arbetslivet om arbetstillfällen till följd av ändrade konjunkturer eller eljest åter skulle öka.

Förra året tillsattes en utredning om kontant stöd vid arbetslöshet. Denna utredning har i dagarna fått vidgade direktiv. Utredningen skall med förtur utforma och framlägga förslag till stödformer för äldre arbetstagare som träffas av särskilda omställningssvårigheter på arbetsmarknaden. Utredningen har alltså att lösa det problem som ligger till grund för motionerna, nämligen försörjningen av den äldre ortsbundna arbetskraft som friställts genom förändringar i näringslivet. Med hänvisning härtill och till vad utskottet anfört om frågans arbetsmarknadspolitiska karaktär synes man inte böra överväga någon ändring i reglerna om förtidspension.

Utskottets hemställan om avslag på motionerna bifölls av första kammaren medan andra kammaren biföll en reservation med yrkande om utredning av reglerna om förtidspension. Sammanjämkning av besluten kunde ej ske.

I reservationen betonades att åtgärder borde vidtas för att förbättra situationen för den aktuella gruppen äldre arbetstagare. Problemet kunde enligt reservanterna i flertalet fall ses som en arbetsmarknadsfråga och lösas som

en sådan. Reservanterna noterade att KSA-utredningen erhållit vidgade direktiv och anförde härom.

Dessa innebär att utredningen med förtur skall utforma och framlägga förslag till stödformer för äldre arbetstagare, som träffats av särskilda omställningssvårigheter på arbetsmarknaden. För en mindre del av den överblivna arbetskraften kan det emellertid bli en otillräcklig åtgärd att tillgripa kontanta stödbidrag av arbetsmarknadspolitisk karaktär. Enligt utskottets mening måste man överväga ytterligare åtgärder, särskilt för den äldre svårplacerade arbetskraft som närmar sig pensionsåldern. Det ligger nära till hands att satsa på generösare möjligheter att erhålla förtidspension från den allmänna pensionsförsäkringen. Visserligen kan försäkrad erhålla förtida uttag av folkpension då han uppnått 63 års ålder, men reduceringsreglerna beträffande pensionsbeloppet medför i många fall att pensionen inte förslår att täcka levnadskostnaderna. Motsvarande reduktion sker inte beträffande förtidspension. En reform av detta slag förutsätter att en utvidgning sker av möjligheten att erhålla förtidspension. Förtidspension bör alltså kunna medges i vidgad utsträckning i sådana fall där den äldre arbetskraftens försörjningsproblem inte kan på ett tillfredsställande sätt lösas genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Utvidgning av möjligheterna till förtidspension i enlighet med det anförda kräver utredning av en hel del problem.

Avslutningsvis underströk reservanterna angelägenheten av en skyndsam behandling av frågan.

Frågan om *förtidspension till hemmadöttrar* har behandlats av riksdagen senast hösten 1967. Utskottet hänvisar till utlåtandet *2LU 1967: 59*.

Kontant stöd åt äldre arbetslösa

På grundval av ett delbetänkande av KSA-utredningen har i propositionerna nr 29 och 30 lagts fram förslag om dels särskilt kontant stöd åt arbetslösa i åldern 60—66 år, dels förbättringar av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Förslagen avser temporära åtgärder i avvaktan på resultatet av den pågående KSA-utredningen.

För arbetslöshetsförsäkrade i nämnda ålder förlängs ersättningstiden i de erkända arbetslöshetskassorna med 300 dagar. Denna förbättring bekostas till 93 % av staten och 7 % av kassorna. Endast obetydliga avgiftshöjningar drabbar kassamedlemmarna.

Till arbetslösa i åldern 60—66 år, som har fått stöd genom arbetslöshetsförsäkringen under längsta möjliga tid, utgår skattepliktigt omställningsbidrag med 800 kr. i månaden. Arbetslösa i samma ålder, vilka inte har tillhört arbetslöshetsförsäkringen, får omställningsbidrag efter en väntetid av två månader från arbetslöshetens början. Bidraget utgår till både den

som varit anställd och den som varit egen företagare, under förutsättning att han har haft sådan förvärvsverksamhet i 24 månader under treårsperioden närmast före arbetslöshetens början. Den som äger förmögenhet över 100 000 kr. blir inte berättigad till bidrag.

Bidraget skall nedsättas med hänsyn bl. a. till inkomsten av förvärvsarbete före arbetslösheten och till inkomst av kapital mellan 60 000 och 100 000 kr.

Efter särskild dispens kan stöd ges åt den som har fyllt 55 men inte 60 år om hans arbetslöshet är en direkt följd av strukturförändring av näringslivet i orten eller, för företagare, i branschen.

Förbättringarna inom arbetslöshetsförsäkringen innebär att lägsta dagpenning blir 18 kr. och högsta 50 kr. Statsbidragsskalan görs förmånligare. Marginalen för överförsäkringsavdrag minskas från $\frac{1}{8}$ till $\frac{1}{12}$ av nettoinkomsten av förvärvsarbete före arbetslösheten.

Stödet åt de äldre arbetslösa föreslås kunna börja utgå den 1 juli 1968.

Propositionerna har behandlats i utskottsutlåtandena SU 1968:64 och 2LU 1968:27.

På den enskilda arbetsmarknaden finns i LO:s och SAF:s regi en särskild försäkringsform, AGB-försäkring, som innebär att friställd äldre arbetskraft kan erhålla visst belopp i *avgångsbidrag*. I princip gäller att arbetstagare för att vara bidragsberättigad skall ha fyllt 50 år och ha 10 anställningsår vid företaget. Bidrag utgår med 100 kr. för varje anställningsår. Arbetstagare mellan 62 och 67 år kan därutöver få belopp varierande mellan 4 700 kr. och 6 000 kr.

Utskottet

I förevarande motioner behandlas det försörjningsproblem som föreligger för äldre arbetskraft, som står utan arbete. Motionerna går ut på att man skall försöka komma till rätta med problemet genom den allmänna pensioneringen.

I motionerna I: 405 av herr Holmberg m. fl. och II: 508 av herr Bohman m. fl. föreslås att frågan skall lösas genom en liberalisering av de gällande reglerna för *förtida pensionsuttag*. Dessa regler innebär att folk- och tilläggspension kan lyftas tidigast fr. o. m. den månad den försäkrade fyller 63 år. Pensionen reduceras därvid med 0,6 procent för varje månad som återstår till den försäkrade fyller 67 år. Den reduktion som en gång fastställts består under pensionärens hela livstid. I motionerna framhålles att det finns fall då arbetsmarknadspolitiska åtgärder inte kan tillämpas och att i sådana fall förtida pensionsuttag kan vara enda möjligheten att ge den arbetslöse en rimlig försörjning. Motionärerna menar att reduktions-

regeln lägger hinder i vägen härför och yrkar att regeln skall överses, så att reduktionen upphör vid 67 års ålder för sådan arbetskraft som tagit ut pension i förtid på grund av att den friställts och inte kunnat beredas annan sysselsättning.

Motioner med samma syfte — dock utan begränsning till viss arbetskraft — har avslagits vid flera tillfällen. Riksdagen har därvid uttalat att motionerna inte kunde godtas eftersom ett bifall i realiteten skulle innebära att pensionsåldern sänktes. Det nu förevarande motionsyrkandet innebär alltså i praktiken ett krav på sänkt pensionsålder för vissa arbetstagare. Motionsförslaget kan också ses som ett önskemål om reducerad förtidspension, frikopplad från den medicinska bedömning som ligger till grund för den pensionsformen. Enligt utskottets mening skulle det slöta på stora svårigheter att med enbart arbetsmarknadspolitiska kriterier utvälja dem som skulle ha rätt till förtidsuttag med efterföljande rätt till full pension. Motionärernas förslag kan med hänsyn till det anförda inte accepteras. Försörjningsproblemen för den äldre arbetskraft som behandlas i motionerna bör över huvud taget inte lösas genom den allmänna pensioneringen utan genom en arbetsmarknadspolitisk stödform. Efter det motionerna väcktes har Kungl. Maj:t — på grundval av ett betänkande av KSA-utredningen — i propositionerna nr 29 och 30 lagt fram förslag om särskilt kontant stöd för äldre friställd arbetskraft. Arbetslösa i åldern 60—66 år skall antingen kunna få ett särskilt stöd inom arbetslöshetsförsäkringen eller omställningsbidrag om 800 kr. i månaden. Ett genomförande av propositionernas förslag löser i huvudsak de försörjningsproblem som tagits upp i motionerna I: 405 och II: 508. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet det förevarande motionsyrkandet.

Även i motionerna I: 274 av fru Hamrin-Thorell och herr Edström samt II: 344 av herr Hamrin i Kalmar m. fl. behandlas försörjningsproblemen för äldre arbetslösa. Motionärerna nämner äldre arbetslösa som friställts vid driftsinskränkningar i industrier, hemmadöttrar och arbetare med påfrestande arbetsuppgifter. Motionärerna föreslår att förtidspensionering i vidgad omfattning skall beviljas äldre personer som en sista utväg när det visat sig omöjligt att lösa deras problem genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder. I motionerna begärs att frågan skall skyndsamt utredas.

Enligt gällande bestämmelser utgår förtidspension till den som på grund av fysisk eller psykisk invaliditet, vanförhet eller annat lyte fått sin arbetsförmåga nedsatt med minst hälften. Nedsättningen av arbetsförmågan skall alltså ha medicinsk grund för att förtidspension skall kunna utgå. Därjämte skall beaktas samtliga omständigheter, som i det enskilda fallet påverkar vederbörandes möjligheter att utnyttja den återstående arbetsförmågan såsom ålder, krafter, utbildning och yrke. Även arbetsmarknads-

läget har sin betydelse vid bedömning av rätten till förtidspension. På orter med differentierat näringsliv finns i allmänhet större möjligheter att inpassa en handikappad i förvärvslivet än på orter med föga utvecklat näringsliv. Detta har betydelse även för flyttningsskyldigheten. Kan det med hänsyn till den försäkrades ålder, familjeförhållanden, fastighetsinnehav eller andra omständigheter inte skäligen påfordras att han flyttar, får arbetsmöjligheterna och arbetsförmågan bedömas med hänsyn till förhållandena på bostadsorten.

Vid fjolårets riksdag väcktes motioner med samma syfte som de aktuella. Utskottet avstyrkte motionerna och uttalade att försörjningen av den äldre ortsbundna arbetskraften som blir friställd genom förändringar i näringslivet borde ses som en arbetsmarknadspolitisk fråga. Utskottet hänvisade till arbetet inom KSA-utredningen.

Som ovan anförts har på grundval av KSA-utredningens förslag Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att införa särskilda stödformer för äldre arbetskraft. Det föreslagna stödet är inte begränsat till att avse arbetslagare utan omfattar även företagare. Stödet blir till storleken i stort sett likvärdigt med hel förtidspension från folkpensioneringen. Det särskilda stödet innebär dessutom att vederbörande står till arbetsmarknadens förfogande, vilket är till fördel för såväl den enskilde som samhället. Enligt utskottets mening torde motionärernas intentioner bli tillgodosedda vid ett genomförande av Kungl. Maj:ts förslag.

Utskottet avstyrker med hänvisning till det sagda motionerna.

Motionerna I: 276 av herr Thorsten Larsson och herr Mattsson samt II: 340 av herrar Boo och Eriksson i Bäckmora behandlar hemmadöttrarnas situation. Hemmadöttrar ställs ofta utan arbete, då den de vårdat antingen avlidit eller tagits in på vårdinrättning. Motionärerna framhåller att man bör söka placera friställda hemmadöttrar inom vårdsektorn. I vissa fall är detta inte möjligt och då bör man kunna tillgripa förtidspensionering. Motionerna mynnar ut i ett yrkande, att riksdagen skall anhålla om åtgärder för att lösa trygghetsfrågorna för hemmadöttrarna, bl. a. genom mera generösa villkor för förtidspensionering.

Utskottet instämmer med motionärerna i deras åsikt att hemmadöttrar bör kunna beredas sysselsättning bl. a. inom vårdområdet. Detta överensstämmer med det synsätt riksdagen tidigare anlagt, nämligen att arbetsmarknadspolitiska åtgärder i första hand skall prövas. Utskottet vidhåller sin tidigare uttalade uppfattning att hemmadöttrarnas försörjningsproblem inte bör lösas genom förtidspensionering. De särskilda stödåtgärder för den äldre arbetskraften som Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen är till fördel även för hemmadöttrarna. I den mån ersättning utgått för skötseln av föräldrarna bör nämligen omställningsbidrag kunna utgå till en hemma-

dotter. Det må därjämte anmärkas att KSA-utredningen har att beakta hemmadöttrarnas situation under sitt fortsatta arbete. Utredningen skall nämligen enligt sina direktiv pröva frågan om arbetslöshetsskyddets utsträckande till grupper, som nu saknar ekonomisk trygghet vid arbetslöshet, bl. a. till sådana grupper som inte tidigare haft förvärsarbete, till vilka hemmadöttrarna torde hänföras.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet även motionerna I: 276 och II: 340.

Utskottet hemställer,

att följande motioner, nämligen

A. I: 274 och II: 344

B. I: 276 och II: 340 samt

C. I: 405 och II: 508, såvitt angår förtida pensionsuttag, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 april 1968

På andra lagutskottets vägnar:

JOHN R. ANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: fru Carlqvist (s), herrar Lars Larsson (s), Hübinette (h), fru Hamrin-Thorell (fp)*, herrar Wanhainen (s)*, Erik Filip Petersson (fp)*, Ivar Andersson (s) och fru Nilsson (cp);

från andra kammaren: herrar Anderson i Sundsvall (fp), Rimmerfors (fp)*, fru Ekendahl (s), fröken Sandell (s), herrar Fredriksson (s)*, Ringaby (h), Svensson i Kungälv (s)* och Johansson i Skärstad (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.